

Ewelina Rzońca

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0002-6434-9207

e.rzonca@uksw.edu.pl

Tomasz Warchoł

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-7978-8149

twarchol@ur.edu.pl

Rodzinna edukacja medialna młodego pokolenia w świetle nauki św. Jana Pawła II

Family media education of the young generation in the light of St. John Paul II

Artykuł skupia się na roli rodzinnej edukacji medialnej z perspektywy nauki św. Jana Pawła II oraz istniejących badań naukowych. Autorzy analizują znaczenie rodziny jako pierwszego środowiska wychowania, według nauczania św. Jana Pawła II, które stanowi fundament moralny i duchowy dla jednostki. Wzrastający wpływ mediów na życie społeczne, kulturowe i religijne sprawia, że edukacja medialna staje się priorytetem nie tylko w szkołach, ale przede wszystkim w rodzinach. Poprzez analizę literatury naukowej i przekazów św. Jana Pawła II, identyfikowane są kluczowe wyzwania w rodzinnej edukacji medialnej, takie jak nadmiar informacji, dostęp do treści nieodpowiednich dla wieku oraz manipulacyjne praktyki mediów. W kontekście badań naukowych, propozycje strategii wspierających rodzinę obejmują aktywne zaangażowanie rodziców, rozwijanie krytycznego myślenia oraz promowanie wartościowych wzorców zachowań wobec mediów. Wnioski z analizy teoretycznej wskazują na potrzebę dalszych badań nad efektywnymi strategiami edukacji medialnej w rodzinie oraz interwencji społecznych, które mają na celu promowanie zdrowych relacji z mediami i rozwijanie umiejętności krytycznego odbioru treści medialnych przez młode pokolenie.

Słowa kluczowe: rodzinna edukacja medialna, Jan Paweł II, media, rodzina

The article focuses on the role of family media education from the perspective of the teachings of St. John Paul II and existing scientific research. The authors analyze the importance of the family as the first educational environment, according to the teachings of St. John Paul II, which constitutes the moral and spiritual foundation for the individual. The growing influence of the media on social, cultural and religious life makes media education a priority not only in schools, but above all in families. Through the analysis of scientific literature and the messages of St. John Paul II, key challenges in family media education are identified, such as information overload, access to age-inappropriate content and manipulative media practices. In the context of scientific research, proposed strategies to support the family include active involvement of parents, developing critical thinking and promoting valuable patterns of behavior towards the media. The conclusions from the theoretical analysis indicate the need for further research on effective strategies for media education in the family and social interventions that are aimed at promoting healthy relationships with the media and developing the skills of critical reception of media content by the young generation.

Key words: family media education, John Paul II, media, family

„Nie lękajcie się nowych technologii! Są one «wśród niezwykłych wynalazków» — które Bóg dał nam do dyspozycji, abyśmy mogli odkrywać prawdę, korzystać z niej i ją przekazywać — również prawdę o naszej godności i o przeznaczeniu jako Jego dzieci, jako dziedziców Jego wiekuistego Królestwa”¹.

¹ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* 24.01.1994, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/sdssp_24011994 [dostęp: 20.04.2024].

Wprowadzenie

Nieustający postęp technologiczny sprawia, że trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie jednostki bez korzystania z nowych mediów. Dzieci od momentu przyjścia na świat stykają się z technologią, z którą dorastają. Jak podkreśla A. Ogonowska i G. Ptaszek dzieci „wychowują się w zdominowanej przez obraz kulturze medialno-konsumenckiej, która kształtuje ich świat wartości, wyobraźni, marzeń, jak również oddziałuje na relacje rodzinne i rówieśnicze”². Użycie mediów może wpływać pozytywnie na codzienność jednostki, ale również negatywnie wprowadzając natłok informacji, nowe trendy. Istotne są zatem umiejętności selektywnego i racjonalnego korzystania ze środków masowego przekazu. W badaniach podkreśla się znaczenie mediów, a krytyczność wobec tego, co jest konsumowane, jest postrzegana jako coś istotne dla obecnych czasów³.

Jest to kluczowe, gdyż współczesne jednostki stykają się innymi doświadczeniami w związku z ekspansją nowych mediów niż poprzednie pokolenia. „Te nowe doświadczenia medialne to na przykład: zalew materiałów medialnych powodujący dezorientację wobec przeładowania symbolami, oszołomienie ogromem i różnorodnością przekazów; eksplozja gwałtownych i przykrych zdarzeń (doświadczeń); masowa mediatyzacja zdarzeń normatywnych (takich jak śmierć, choroba); większe możliwości doświadczania zdarzeń nietypowych (więzienie, przemoc, wojna); upublicznianie zdarzeń prywatnych; kompresja przestrzeni i czasu – zmniejszenie dystansu i zmiana wyobrażeń ludzi o odległych czasach i miejscach; uniezależnienie czasu od przestrzeni i doświadczanie symultaniczności wydarzeń”⁴.

Wymienione doświadczenia implikują pewne konsekwencje w funkcjonowaniu przedstawicieli pokolenia Z czy Alfa. Żyjąc w zmediatyzowanej rzeczywistości, młode jednostki czerpią z przekazów medialnych zachowania, informacje i wartości, co wpływa na ich rozwój poznawczy,

² A. Ogonowska, G. Ptaszek, *(Re)edukacja medialna. Nowe spojrzenie na edukację medialną*, [w:] A. Ogonowska, G. Ptaszek (red.), *Edukacja medialna w dobie współczesnych zmian kulturowych, społecznych i technologicznych*, Kraków 2015, s. 21.

³ K.M. Cordeiro, I.M.S. Souza, I.M.S., R.P. Costa, *Media and human rights education: New times, new challenges*. [Mídias e educação em direitos humanos: Novos tempos, novos desafios], „Arquivos Analíticos de Políticas Educativas” 2022, vol. 30(41), s. 11-12. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1358239> [dostęp: 20.04.2024].

⁴ D. Kubicka, *Rozwój człowieka w zmediatyzowanym świecie*. Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/c92e3fd1-b15e-4d78-9b90-c54e9209de35/content> [dostęp: 20.04.2024].

fizyczny, ale przede wszystkim społeczny i emocjonalny. Jakub Jerzy Czarowski zwraca uwagę na kilka aspektów w kontekście odbioru mediów: tworzenie kompleksowego obrazu siebie i świata na podstawie treści medialnych, czerpanie autorytetów, klarowania poglądów na podstawie treści medialnych, wywieranie wpływu na każdą z podstawowych funkcji realizowanych w rodzinie, na jakość i charakter wzajemnych interakcji pomiędzy członkami rodziny⁵.

Warto podkreślić, że wzorce czy zachowania propagowane w mediach są często odmienne od tych, które przekazywane są w środowisku rodzinnym czy szkolnym. Ważne zatem, aby dorośli byli przewodnikami najmłodszych w medialnym świecie. Dzięki temu możliwe jest ukształtowanie postawy krytycznej u dzieci przy jednoczesnym, racjonalnym odbiorze mediów.

Rodzinna edukacja medialna

Edukacja medialna powinna być obowiązkowa w szkołach od najmłodszych lat. Niestety w podstawie programowej nie ma osobnego przedmiotu o takiej nazwie czy wyszczególnionych treści z tego zakresu, które są najczęściej poruszane na zajęciach informatycznych czy z języka polskiego. Niekiedy edukacja medialna jest bagatelizowana ze względu na podejście jedynie do technicznych umiejętności dzieci⁶. Pomijana jest zatem kwestia związana z krytycznym odbiorem przekazów medialnych. Jednakże kompetencje medialne powinni posiadać również dorośli i należy je rozwijać. Jak podkreśla David Buckingham, umiejętność korzystania z mediów wymaga edukacji medialnej. Jednak my również powinniśmy uczyć o tych mediach – zadając krytyczne pytania na temat tego, jak reprezentują one media świata i tego, jakie tworzą znaczenia⁷.

Edukacja medialna dotyczy zaś rozwijania nie tylko umiejętności technicznych, ale również (albo i przede wszystkim) przygotowania

⁵ J.J. Czarowski, *Rodzina wobec społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Rodzina na początku III tysiąclecia – obraz przeszłości i teraźniejszości*, H. Marzec, Cz. Wiśniewski (red.), t. II, Piotrków Trybunalski 2009, s. 246.

⁶ E. Brzyszczyk, *Potrzeba edukacji medialnej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym — ujęcie teoretyczne i praktyczne kształtowania kompetencji medialnych*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2018, nr 6, s. 83–91.

⁷ D. Buckingham, *Epilogue: Rethinking Digital Literacy-Media Education in the Age of Digital Capitalism*, „Digital Education Review” 2020, vol. 37, s. 230–239, <https://revistes.ub.edu/index.php/der/article/view/30671> [dostęp: 20.04.2024].

odbiorców do selekcji i krytycznego podejścia do przekazów medialnych. Wacław Strykowski, wymieniając zadania edukacji medialnej, zwrócił uwagę na prowadzenie do: właściwego odbioru mediów, posługiwania się mediami jako narzędziami pracy intelektualnej i zawodowej oraz racjonalnego korzystania z mediów jako instrumentów zabawy i rozrywki⁸.

Edukacja medialna powinna być realizowana w placówkach edukacyjnych, ale jest również, choć często nieświadomie, prowadzona w środowisku rodzinnym. Jest to bowiem proces nauczania oraz poznawania mediów⁹. Niewielu członków rodzin zdaje sobie sprawę, że czas korzystania, jakość programów czy wspólnota podczas odbioru mediów kształtują postawy dzieci. Otóż, Krzysztof Czykier zaznacza: „rodzinna edukacja medialna — [to] permanentny, rozpoczynający się od najmłodszych lat życia dziecka proces jego przygotowania do racjonalnego korzystania z mediów elektronicznych, realizowany w sposób spontaniczny, w naturalnych sytuacjach życia rodzinnego”¹⁰. Postępowanie zatem członków rodziny, ich ustalenia w kontekście używania mediów, mają wpływ na korzystanie z nich przez dzieci. Dlatego dorośli powinni zwracać uwagę na pewne wskaźniki określające rodzinno-domowy odbiór, które dotyczą: wspólnego doboru programów przez członków rodziny, odpowiadającego ich zainteresowaniom; wyraźnie uświadomionej przez domowników potrzeby wspólnego spędzania czasu na użytkowaniu mediów (oglądanie programów, wspólne gry elektroniczne itp.); kontaktu, dyskusji członków rodziny w tym wyrażania uczuć, emocji podczas emisji programu, wspólnej gry za pośrednictwem słowa, mimiki, gestu, tłumaczenia dziecku trudnych, niezrozumiałych dla niego problemów i tematów, wspólnej rozmowy na temat obejrzanych treści¹¹.

W realizacji rodzinnej edukacji medialnej kluczowa staje się zatem wiedza i postawa rodziców. W związku z tym istnieje konieczność ustawicznej edukacji medialnej rodziców. Podkreślają tę kwestię chociażby

⁸ W. Strykowski, *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] S. Juszczak (red.), *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, Toruń 2003, s. 111-122.

⁹ D. Buckingham, *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*, Polity, Cambridge 2003, s. 35-45. https://www.researchgate.net/publication/242298855_Chapter_Three_of_Media_Education_Literacy_Learning_and_Contemporary_Culture [dostęp: 20.04.2024].

¹⁰ K. Czykier, *Audiowizualne doświadczanie świata. Kontekst międzypokoleniowy*, Warszawa 2014, s. 282.

¹¹ J. Izdebska, *Dziecko w świecie mediów elektronicznych*, Białystok 2007, s. 155.

Dorota Bis¹², Ewa Nowicka¹³ czy Carenzio i Aglieri. Należy uczyć rodziców, aby nie zabraniali dzieciom korzystania z mediów, ani zbyt mocno kontrolowali, tylko chronili i im towarzyszyli¹⁴. Podstawą zaś jest uświadomienie rodzicom ich znaczącej roli w procesie edukacji medialnej, ich odpowiedzialności za przygotowanie dzieci do funkcjonowania w zmediatyzowanej rzeczywistości. Tym bardziej, że wiek inicjacji cyfrowej obniża się – „zgodnie z deklaracjami rodziców obecnie już prawie 43% dzieci w wieku 4–9 lat ma kontakt z ekranem smartfona”¹⁵. Młode pokolenia muszą odnaleźć się w natłoku informacji, dostępnych aplikacji, aby bezpiecznie korzystać z mediów i rozumieć treści medialne. Dzięki temu możliwe będzie wykorzystanie mediów w celach poznawczych i rozrywkowych, w szkole oraz w domu, ale wszystko w sposób świadomy i krytyczny.

Rola rodziny w edukacji medialnej – perspektywa nauki św. Jana Pawła

Jan Paweł II wielokrotnie w swoim nauczaniu podejmował temat rozwoju mediów oraz ich roli w życiu człowieka – duchowym, rodzinnym czy intelektualnym. Swoje słowa w tym kontekście kierował do osób pracujących w mediach, artystów oraz rodziców, opiekunów i dzieci. Należy tu wspomnieć chociażby o 27 orędziach na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu, licznych przemówieniach czy poruszaniu tej kwestii w tekstach encyklik i adhortacji¹⁶.

W celu przywołania treści dotyczących edukacji medialnej oraz roli rodziny w tym procesie, Autorzy skupili uwagę na analizie następujących dokumentów: Jan Paweł II, *List apostolski Szybki rozwój*, 24 stycznia 2005¹⁷; Jan Paweł II, *Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków*

¹² D. Bis, *Wychowanie człowieka do mediów jako zadanie pedagogiki medialnej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2018, 10 (46), 100–101.

¹³ E. Nowicka, *Warunki prawidłowego wychowania medialnego w rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. XVI, s. 38–41.

¹⁴ A. Carenzio, M. Aglieri, *Media e dintorni. Utilizzo intelligente in tempi multimediali*, Milano 2011 s. 30–45.

¹⁵ <https://www.gov.pl/web/krrit/az-427-dzieci-w-wieku-od-4-do-9-lat-korzysta-ze-smartfona>, [dostęp: 20.04.2024].

¹⁶ J. Góralski (red.), *Jan Paweł II naucza o środkach komunikacji społecznej*, Warszawa 1989 s. 17–32

¹⁷ *Jan Paweł II, List apostolski Szybki rozwój, 24 stycznia 2005*, <https://www.katolickie.media.pl/polecanie/kosciol-o-mediach/1700-list-jana-pawla-ii-il-rapido-sviluppo-szybki-rozwoj> [dostęp: 20.04.2024].

Spółecznego Przekazu Media w rodzinie. Ryzyko i bogactwo, 24.01.2004¹⁸; Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* 24.01.1994¹⁹.

Dobór opracowań nie wyczerpuje tematu, ale pozwala na wyszczególnienie najistotniejszych kwestii dotyczących edukacji medialnej w rodzinie.

W pierwszej kolejności warto zauważyć, że Jan Paweł II podkreśla konieczność realizacji edukacji medialnej. Co więcej, dostrzega i wiele razy wspomina o potędze mediów, ich rozwoju i wpływie przekazów medialnych na współczesnego człowieka. Wymienia w swoim liście decyzje, które należy podjąć w zakresie edukacji medialnej, do których należą: formacja, aby korzystanie z mediów było świadome i odpowiedzialne, uczestnictwo, abyśmy byli współodpowiedzialni za media, dialog, aby media stały się nośnikiem wzajemnego zrozumienia, solidarności i pokoju²⁰.

Zdaniem papieża, edukacja medialna powinna odbywać się w rodzinie, szkole i być prowadzona również przez Kościół. "Edukacja medialna to przede wszystkim samowychowanie i wychowanie do mediów w rodzinie. W dalszej kolejności obowiązek wychowawczy przejmują inne instytucje, tj. szkoła, państwo i Kościół, pełniące rolę pomocniczą"²¹. Tym samym to rodzina, według papieża, jest najważniejszym i pierwszym środowiskiem, w którym edukacja medialna musi mieć miejsce. Rodzina bowiem jest podstawą rozwoju jednostki w każdej sferze.

Należy zaznaczyć, iż w nawiązaniu do postępu technologicznego Jan Paweł II stwierdza, jakie można dostrzec bogactwo i ryzyko dla rodziny. W swoim Orędziu na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Media w rodzinie wskazał następujące obszary w zakresie: bogactwa (dostęp do ogromnych i różnorodnych zasobów środków społecznego przekazu; nieograniczone możliwości uzyskiwania informacji, wychowania, ubogacenia kulturowego, a nawet rozwoju duchowego) oraz ryzyka (rodziny stają dzisiaj w obliczu nowych wyzwań, rodzących się ze zróżnicowanego i często pełnego sprzeczności przekazu dostarczanego

¹⁸ Jan Paweł II, *Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Media w rodzinie. Ryzyko i bogactwo*, 2004, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/massmedia_24012004.html [dostęp: 20.04.2024].

¹⁹ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień...*

²⁰ Jan Paweł II, *List apostolski Szybki rozwój*, 24 stycznia 2005...

²¹ P. Drzewiecki, *Nie lekajcie się nowych technologii! Edukacyjno-medialna przesłanie Listu apostolskiego Szybki rozwój Jana Pawła II*, „Łódzkie Studia Teologiczne 2009”, 18, s. 62.

przez media; przedstawianie niewłaściwej czy wręcz wypaczonej wizji życia, rodziny, religii i moralności)²².

Kolejnym aspektem, który jest dostrzegalny w nauczaniu Jana Pawła II są działania rodziców w kontekście korzystania z mediów cyfrowych. Przy czym wskazuje na te, które negatywnie wpływają na dzieci, jak również formułuje pewnego rodzaju wskazówki czy zalecenia.

Dużą uwagę Jan Paweł II skupia na tym, że rodzice wykorzystują media w procesie wychowania, zostawiając dzieci wpatrzone w szklane ekrany. Wspomina w kontekście odbioru przekazów telewizyjnych: „rodzice, którzy systematycznie i na dużą skalę posługują się telewizją jako swego rodzaju elektroniczną niańką, wyrzekają się swojej roli najważniejszych wychowawców własnych dzieci”²³. Takie postępowanie dorosłych wpływa na relacje członków rodziny, aspekt wychowawczy, a tym samym kształtuje postawę dzieci w stosunku do mediów.

Konieczne jest jednak podkreślenie sugestii odnośnie rodzinnej edukacji medialnej, które można uzyskać, jako rodzic czy opiekun, z przekazów Jana Pawła II. Dotyczą one głównie częstotliwości i sposobu odbioru mediów, rozmowy członków rodziny. Rodzice zatem powinni: posiadać informacje o treści danego programu i wtedy podjąć świadomą decyzję o tym, czy należy go obejrzeć; podejmować z dziećmi rozmowy o tym, co zobaczyły, usłyszały w przekazach medialnych, ucząc ich kontrolowania ilości i jakości oglądanych programów, dostrzegania i oceny moralnych wartości; ustalić i wdrażać nawyki w oglądaniu telewizji – czas na oglądanie telewizji oraz inne zajęcia; uzupełniać treści płynące z programów telewizyjnych przez inne źródła informacji, rozrywki czy kultury²⁴.

Zalecenia te zostały sformułowane w odniesieniu do odbioru telewizji, ale są odpowiednie również w przypadku poruszania się w Internecie czy grania w gry komputerowe. Co więcej, istotne w procesie edukacji medialnej są działania podejmowane w rodzinie. Zarówno przez dorosłych, dzieci, jak również wspólnie przez członków rodziny. Jan Paweł II zaznacza, że konieczne jest: zaplanowanie korzystania z mediów, ograniczenie czasu, jaki dzieci im poświęcają, uczynienie z rozrywki wspólnego przeżycia, zakaz używania niektórych środków przekazu, okresowe wyłączanie, aby znaleźć miejsce na inne zajęcia rodzinne, a także dobry

²² Jan Paweł II, *Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków...*

²³ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków...*

²⁴ Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków...*

przykład rodziców odnośnie do korzystania ze środków przekazu w sposób przemyślany i wybiórczy²⁵.

Wymienione kwestie są aktualne współcześnie w dobie zmedia-tyzowanej rzeczywistości. Dzieci bowiem nie tylko posiadają w domu telewizor czy komputer, ale również mają własne urządzenia mobilne typu smartfon czy tablet. Zadaniem rodziców zatem jest sprostanie wyzwaniom i znalezienie bilansu w korzystaniu z mediów przez dorosłych oraz dzieci. To również, jak podkreśla Jan Paweł II, podejście do jakości i ilości wspólnego czasu członków rodziny. Podstawą jest tu rozmowa i podejmowanie różnorodnych aktywności. Rodzice bowiem muszą zdawać sobie sprawę z pozytywnych, jak i negatywnych aspektów korzystania z mediów. Mogą one być źródłem wielu informacji, ale również wartości czy zachowań. Nadmierne spędzanie czasu przed szklanymi ekranami wiąże się z różnymi niebezpieczeństwami i zagrożeniami. Przygotowanie dzieci do racjonalnego i krytycznego odbioru mediów jest obowiązkiem rodziny. W tym celu potrzeba świadomości rodziców i opiekunów, którzy są wzorem do naśladowania dla dzieci i młodzieży. Ich działania i posiadana wiedza stanowią podstawę rodzinnej edukacji medialnej.

I oby rodziny mogły zawsze znajdować w środkach przekazu źródło oparcia, zachęty i inspiracji w swych staraniach, by żyć we wspólnocie życia i miłości, wychowywać młodzież w mocnych wartościach moralnych oraz krzewić kulturę solidarności, wolności i pokoju²⁶.

Rodzinna edukacja medialna w świetle badań naukowych

Jednym z głównych kierunków współczesnych badań w zakresie rodzinnej edukacji medialnej jest analiza roli rodziny w procesie edukacji medialnej. Rezultaty wybranych badań jednoznacznie wskazują, że rodzina stanowi fundamentalne i pierwotne środowisko edukacyjne dla dziecka, szczególnie w kontekście mediów²⁷.

²⁵ Jan Paweł II, *Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków...*

²⁶ Jan Paweł II, *Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków...*

²⁷ A. Iwanicka, *Znaczenie zaangażowanej postawy rodziców w edukację medialną małego dziecka*, „Neodidagmata” 2018, nr 36/37, s. 50–51.

Rodzice pełnią zasadniczą rolę w kształtowaniu nawyków medialnych, rozwijaniu kompetencji krytycznego odbioru treści oraz wprowadzaniu dzieci w świat zaawansowanych technologii. To od postawy i zaangażowania rodziców zależy, w jaki sposób dziecko będzie korzystać z mediów oraz jakie wartości związane z mediami przyjmie²⁸. W związku z tym kluczowa dla współczesnych rodziców jest wiedza na temat edukacji medialnej, która jak wynika z różnorodnych badań nie jest znacząca²⁹. Rodzice mają świadomość wartości edukacji medialnej, dostępu do internetu i potrzeby korzystania z elektronicznych urządzeń przez ich dzieci³⁰. Trzeba jednak stwierdzić, że niekoniecznie rodzice znają wszystkie zagrożenia, jakie wynikają z korzystania z „dobrodziejstw” internetu³¹. Głównie rodzice nie znają pojęć związanych z uzależnieniem od telefonu czy cyberprzemocą – cyberbullying, FOMO, phubbing czy nomofobia³². Niewielu z badanych rodziców podejmuje się zdobywania profesjonalnej wiedzy na temat edukacji, korzystając ze szkoleń, publikacji dostępnych w Internecie czy książek. Ich wiedza bazuje więc na własnych doświadczeniach, które być może z czasem będą niewystarczające, by wspierać dziecko w procesie edukacji medialnej³³.

Interakcje rodzinne to kolejny współczesny zakres badań, ponieważ wpływ mediów obniża poziom komunikacji werbalnej w rodzinie, co prowadzi do spadku jakości więzi rodzinnych. Rodzice koncentrują się niewystarczająco na korzystaniu z mediów przez dzieci, co prowadzi wyłącznie do negatywnych skutków. Popularnym obszarem jest również konsystencja rodzicielska i jej znaczenie. Głównie w obszarze takich badań analizowane są nawyki medialne³⁴.

²⁸ I. Jaroszevska, *Wiedza rodziców na temat edukacji medialnej*, „Rozprawy Społeczne” 2024, nr 18(1), s. 6.

²⁹ B. Kosmalska, *Edukacja medialna w rodzinie*, „Studia edukacyjne”, 2019, nr 53, s. 308; T. Golob, M. Makarovič, M. Rek, *Parents' Meta-Reflexivity Benefits Media Education of Children*, „Media Education Research Journal” 2023, vol. 31, s. 95–103.

³⁰ E. Nowicka, *Edukacja medialna w rodzinie a zapobieganie zagrożeniom medialnym*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2019, nr 20, s. 320.

³¹ I. Jaroszevska, *Wiedza rodziców...*, s. 21–22.

³² M. Bochenek i in., *Cyberbezpieczeństwo*, [w:] M. Bochenek, R. Lange (red.), *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa 2019, s. 78.

³³ M. Bochenek i in., *Cyberbezpieczeństwo* [w:] M. Tanaś (red.), *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, Warszawa 2016, s. 19.

³⁴ P. Gajdziszewska-Dudek, J. Stańczyk, *Rodzinną a media, O sile wpływu współczesnych Mass mediów na przekształcenia roli i funkcji rodziny*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2015, nr 10, s. 141–143.

W obszarze badań nad rodzinną edukacją medialną jest także efekt konsumpcji mediów³⁵. Współczesne badania wskazują zarówno pozytywne, jak i negatywne efekty konsumpcji mediów. Dobrym przykładem jest np. oglądanie programów edukacyjnych w telewizji, które mają pozytywny wpływ na postawy prospołeczne i umiejętności poznawcze dzieci, podczas gdy konsumpcja treści przemocowych może zwiększać agresji i strach³⁶.

Obszarem badawczym jest również potrzeba normatywnego badania zwyczajów medialnych rodzin. Wyniki takich badań dostarczają kontekst dla dalszych badań oraz stanowią wartościowy punkt odniesienia dla społeczności, decydentów politycznych i rodzin³⁷.

Interesującym obszarem badawczym są również alternatywne aktywności rodzin nazwane aktywnościami pozamedialnymi³⁸. Dotyczą programów artystycznych, zajęć pozaszkolnych, które mogą przynosić korzyści rozwojowe dla dzieci, przeciwdziałać negatywnym skutkom nadmiernego korzystania z mediów.

Podsumowując współczesne badania nad edukacją medialną podkreślają znaczenie zrozumienia roli rodziny, systemowego podejścia do mediów, wpływu na interakcję rodzinne, znaczenia konsystencji rodzicielskiej, efektów konsumpcji mediów, potrzeby normatywnych badań, znaczenia wiedzy rodziców oraz alternatywnych aktywności.

Wyzwania dla rodzinnej edukacji medialnej

Współczesne wyzwania dla rodzinnej edukacji medialnej w aktualnym społeczeństwie informacyjnym mieszczą się w sześciu głównych zakresach, a ich obszary są uzależnione głównie od rozwoju technologii.

Pierwszym aspektem wyzwań dla współczesnej rodziny jest prawidłowe zrozumienie mediów³⁹. Rodziny potrzebują współcześnie korzystać z różnych rodzajów mediów telewizji, internetu, prasy i mediów społecznościowych⁴⁰. W ten sposób możliwe jest dokonywanie swobodnych wyborów, a w szczególności dokonywanie porównań przekazów informacji i ich

³⁵ E. Bromboszcz, *Rola reklamy telewizyjnej w procesie socjalizacji konsumpcji u dzieci*, „Chowanna”, 1994, t. 1, s. 32–41.

³⁶ J. Jarczyńska, *Tożsamość młodzieży w świecie mediów cyfrowych*, Bydgoszcz 2022, s. 157.

³⁷ D. Pater, *Współczesne media a relacje w rodzinie*, „Kultura – Media – Teologia”, 2015, nr 21, s. 26–27.

³⁸ A. Iwanicka, *Znaczenie zaangażowanej...*, s. 58.

³⁹ N. Walter, *Współczesne wyzwania pedagogiki i edukacji medialnej*, „Neodidagmata” 2018, nr 36/37, s. 42.

⁴⁰ Rzecznik Praw Dziecka, *Dziennik codziennej aktywności dzieci i młodzieży*, Warszawa 2023, s. 27.

ocena pod względem wiarygodności, jakości, manipulacji czy stronniczości. Takie wyzwanie w społeczeństwie przepełnionym informacją staje przed członkiem każdej rodziny.

Ze względu na to, iż edukacja medialna bezpośrednio wiąże się z siecią internetową to wyzwaniem współczesnej rodziny jest umiejętna ochrona swoich danych osobowych⁴¹. Edukacja na temat zabezpieczenia swoich danych w sieci, unikania oszustw i phishingu to edukacja dla przyszłości rodzin medialnych. Obecnie każdy członek rodziny, a jak wynika z narażony jest na wyłudzenia informacji. Jak wynika z badań bowiem już od 4 roku życia dzieci korzystają urządzeń elektronicznych. W związku z tym rodzinna edukacja medialna wiąże się z rozwijaniem bezpieczeństwa sieciowego. Istotne w zakresie bezpieczeństwa sieciowego jest położenie nacisku na cyberprzemoc, której poddani są wszyscy członkowie rodziny⁴². Kluczowym aspektem cyberbezpieczeństwa jest rozpoznawanie i reagowanie na cyberprzemoc oraz na uczenie dzieci, jak się przed nią chronić.

Rodzinna edukacja medialna powinna również dotyczyć nauki o technologiach i umiejętności ich używania⁴³. Współcześnie każdy rodzic zmuszony jest do wprowadzenia zasady zarządzania czasem ekranowym. Kluczowe jest zatem określenie limitów czasowych korzystania z urządzeń elektronicznych i zapewnienie równowagi między czasem spędzonym online a aktywnością offline. Dotyczy to nie tylko dzieci, ale i rodziców, ze względu na rosnące zagrożenia zanikaniem więzi rodzinnych poprzez spędzanie swojego czasu ciągle będąc online⁴⁴.

Ważną kwestią w realizacji rodzinnej edukacji medialnej są kompetencje cyfrowe⁴⁵, które stanowią fundament w zakresie korzystania z oprogramowania, mediów społecznościowych, rozumienia algorytmów i wpływu na psychikę.

⁴¹ A. Wrzesień-Gandolfo (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców, nauczycieli i profesjonalistów*, Warszawa 2014, s. 76.

⁴² D. Siemieniecka, M. Skibińska, K. Majewska, *Cyberagresja, Zjawisko, Skutki, Zapobieganie*, Toruń 2020, s. 58–73.

⁴³ S. Waluś, *Wybrane aspekty wpływu nowych technologii na rodzinę w świadomości młodzieży pokolenia iGen uczęszczającej do szkół ponadpodstawowych na terenie województwa opolskiego*, „HUMANITAS Pedagogika i Psychologia” 2022, nr 1/25, s. 224–225.

⁴⁴ R. Lange i in. *Problematyczne użytkowanie internetu*, [w:] R. Lange (red.), *Rodzice “Nastolatków 3.0”. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa 2019, s. 4–5.

⁴⁵ A. Gop, S. Jaskulska, *Kształcenie na odległość a rozwój kompetencji cyfrowych uczniów i ich rodziców w świetle wyników badań – w kierunku nowej szkoły*, „Studia edukacyjne”, 2020, nr 58, 28–31.

Bezwzględna kwestią w zakresie wyzwań dla rodzinnej edukacji medialnej są wartości i etyka medialna. W tej kwestii najważniejsze staje się prawo i obowiązki, jakie stoją po stronie użytkownika sieci. Edukacja na temat praw autorskich, prawa do prywatności i innych aspektów prawnych związanych z korzystaniem z mediów. W drugiej kwestii etyczne zachowania, czyli nauka odpowiedzialnego etycznego zachowania w internecie dotycząca np. kwestii respektowania innych użytkowników i ich opinii⁴⁶.

Współczesnym wyzwaniem kluczowym dla wszystkich powyżej wymienionych jest bezwzględnie wsparcie dla rodziców i opiekunów. Głównie w zakresie organizacji szkoleń i warsztatów w formie edukacji formalnej lub nieformalnej odbywających się poza ustalonymi formami edukacyjnymi. W ten sposób rodzice i opiekunowie mają możliwość wyboru swojej ścieżki kształcenia w zakresie edukacji medialnej i rozwijaniu kompetencji medialnych oraz cyfrowych. W ramach wsparcia niezbędne jest również udostępnianie zasobów edukacyjnych rodzicom i opiekunom w formie książek, stron internetowych, aplikacji wspomagających edukację medialną, np. poprzez portale prowadzące edukację zdalną⁴⁷.

Podsumowując, wyzwania, jakie stawia współczesne środowisko społeczeństwa informacyjnego przed rodzinami, można stwierdzić, że odnosi się do nich triada praktycznych porad. Pierwsza z nich dotyczy rozmów regularnych z dziećmi na temat ich własnych doświadczeń z różnymi przekazami medialnymi. Druga dotycząca rodziców, która polega na stosowaniu zasady, bądź odpowiedzialnym rodzicem, czyli takim, który chce wykreować u swoich dzieci postawę odpowiedzialności za czas spędzany przed ekranem. Trzecim istotnym aspektem jest współuczestnictwo wszystkich członków rodziny w aktywności medialnej. Chodzi tu nie tylko o granie razem w gry komputerowe, ale też m.in. o wspólne odkrywanie obszarów internetowych i ich zastosowanie w codziennym życiu.

⁴⁶ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, 2000, nr 25, Opoka Czytelnia, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/etyka_srsp_04062000.html [dostęp: 27.06.2024].

⁴⁷ E. Nowicka, *Rola rodziców i nauczycieli w edukacji medialnej*, „Dyskurs młodych andragogów” 2015, nr 16, s. 209–215.

Wnioski i perspektywy dalszych badań

Na podstawie przeprowadzonej analizy teoretyczno-praktycznej w zakresie współczesnej rodzinnej edukacji medialnej młodego pokolenia w świetle nauki św. Jana Pawła II i przedstawionych w artykule różnorodnych wyników badań należy stwierdzić, że nadal istnieje potrzeba kompleksowej edukacji medialnej, która powinna być integralną częścią wychowania w rodzinie, rozpoczynającą się od najmłodszych lat życia dziecka. Rodzice powinni być odpowiednio przygotowani do pełnienia roli edukatorów medialnych, poprzez dostęp do szkoleń i materiałów edukacyjnych.

Bez wątpienia media mają istotny wpływ na funkcjonowanie rodziny, zarówno pozytywny, jak i negatywny. Ważne jest, aby rodzice mieli świadomość zarówno korzyści, jak i zagrożeń związanych z korzystaniem z mediów. Rodziny muszą podjąć się większego zaangażowania w alternatywne, pozamedialne aktywności, co jest kluczowe dla rozwoju dzieci i przeciwdziałania negatywnym skutkom nadmiernego korzystania z mediów.

Przedstawione w artykule wyniki badań są aktualne i wyznaczają kierunki oraz perspektywy dalszych badań. Jedną z głównych perspektyw jest konieczność prowadzenia badań nad efektywnymi strategiami edukacji medialnej w rodzinie, które będą wspierać zdrowe relacje z mediami oraz rozwijanie umiejętności krytycznego odbioru treści. Ważną kwestią są również interwencje społeczne, które mogą wspierać rodziny w procesie edukacji medialnej oraz promować świadome i odpowiedzialne korzystanie z mediów. Jednym z ważniejszych kierunków rozwoju badań nad rodziną zmediatyzowaną jest określenie poziomu znajomości rodziców na temat zagrożeń związanych z mediami oraz ich praktykami edukacyjnymi, aby lepiej zrozumieć, jak wspierać rodziny w tym zakresie.

Podsumowując, współczesne badania nad edukacją medialną podkreślają znaczenie zrozumienia roli rodziny, wpływu mediów na interakcje rodzinne, korzyści alternatywnych aktywności oraz potrzebę dalszych badań nad efektywnymi strategiami i interwencjami społecznymi w zakresie edukacji medialnej.

Bibliografia

- Bromboszcz E., *Rola reklamy telewizyjnej w procesie socjalizacji konsumpcji u dzieci*, „Chowanna” 1994, t. 1.
- Bochenek M. i in, *Cyberbezpieczeństwo*, [w:] M. Bochenek, R. Lange (red.), *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa 2019.
- Bochenek M. i in, *Cyberbezpieczeństwo* [w:] M. Tanaś (red.), *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, Warszawa 2016.
- Brzyszc E., *Potrzeba edukacji medialnej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym — ujęcie teoretyczne i praktyczne kształtowania kompetencji medialnych*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2018, nr 6.
- Buckingham D., *Epilogue: Rethinking Digital Literacy-Media Education in the Age of Digital Capitalism*, „Digital Education Review” 2020, vol. 37, s. 230-239. <https://revistes.ub.edu/index.php/der/article/view/30671> [dostęp: 20.04.2024].
- Buckingham. *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*, Cambridge 2003. https://www.researchgate.net/publication/242298855_Chapter_Three_of_Media_Education_Literacy_Learning_and_Contemporary_Culture [dostęp: 20.04.2024].
- Bis D., *Wychowanie człowieka do mediów jako zadanie pedagogiki medialnej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2018, nr 10 (46).
- Carenzio A., Aglieri M., *Media e dintorni. Utilizzo intelligente in tempi multimediali*, Milano 2011.
- Cordeiro K.M., Souza I M.S., Costa R.P., *Media and human rights education: New times, new challenges. [Mídias e educação em direitos humanos: Novos tempos, novos desafios]*, „Arquivos Analíticos de Políticas Educativas” 2022, vol. 30(41). <https://eric.ed.gov/?id=EJ1358239> [dostęp: 20.04.2024].
- Czarkowski J.J., *Rodzina wobec społeczeństwa informacyjnego*, [w:] H. Marzec, C. Wiśniewski (red.), *Rodzina na początku III tysiąclecia – obraz przeszłości i teraźniejszości*, t. II, Piotrków Trybunalski 2009.
- Czykier K., *Audiowizualne doświadczanie świata. Kontekst międzypokoleniowy*, Warszawa 2014.
- Drzewiecki P., *Nie lękajcie się nowych technologii! Edukacyjno-medialna przesłanie Listu apostołskiego Szybki rozwój Jana Pawła II*, „Łódzkie Studia Teologiczne 2009”, nr 18.
- Gajdziszewska-Dudek P., Stańczyk J., *Rodzina a media, O sile wpływu współczesnych Mass mediów na przekształcenia roli i funkcji rodziny*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2015, nr 10.
- Golob T., Makarovič M., Rek M., *Parents’ Meta-Reflexivity Benefits Media Education of Children*, „Media Education Research Journal”, 2023, vol. 31.

- Gop A., Jaskulska S., *Kształcenie na odległość a rozwój kompetencji cyfrowych uczniów i ich rodziców w świetle wyników badań – w kierunku nowej szkoły*, „Studia Edukacyjne” 2020, nr 58.
- Iwanicka A., *Znaczenie zaangażowanej postawy rodziców w edukację medialną małego dziecka*, „Neodidagmata” 2018, nr 36/37.
- Izdebska J., *Dziecko w świecie mediów elektronicznych*, Białystok 2007.
- Jan Paweł II, *Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 24.01.1994*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/sdssp_24011994 [dostęp: 20.04.2024].
- Jan Paweł II, *Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Media w rodzinie. Ryzyko i bogactwo*, 2004. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/massmedia_24012004.html [dostęp: 20.04.2024].
- Jan Paweł II, *List apostolski Szybki rozwój, 24 stycznia 2005*, <https://www.katolickie.media.pl/polecane/kosciol-o-mediach/1700-list-jana-pawa-ii-il-rapido-svilup-po-szybki-rozwoj> [dostęp: 20.04.2024].
- Góral J. (red.), *Jan Paweł II naucza o środkach komunikacji społecznej*, Warszawa 1989.
- Jarczyńska J., *Tożsamość młodzieży w świecie mediów cyfrowych*, Bydgoszcz 2022.
- Jaroszewska, I., *Wiedza rodziców na temat edukacji medialnej*, „Rozprawy Społeczne” 2024, nr 18(1).
- Kirkorian H, Wartella E., Anderson, *Media and young children`s learning*, „The Future of Children Journal” 2008, vol. 18(1).
- Kirkorian H.L., Pempek T.A., *Toddlers and touch screens: Potential for early learning?*, „Zero to Three” 2013, vol. 33(4).
- Kosmalska B., *Edukacja medialna w rodzinie*, „Studia Edukacyjne” 2019, nr 53.
- Kubicka D., *Rozwój człowieka w zmediatyzowanym świecie*, Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/c92e3fd1-b15e-4d78-9b90-c54e9209de35/content> [dostęp: 20.04.2024].
- Lange R. i in. *Problematyczne użytkowanie internetu, Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa 2021.
- Nowicka E., *Edukacja medialna w rodzinie a zapobieganie zagrożeniom medialnym*, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2019, 20.
- Nowicka E., *Rola rodziców i nauczycieli w edukacji medialnej*, „Dyskurs młodych Andragogów” 2015, nr 16.
- Nowicka E., *Warunki prawidłowego wychowania medialnego w rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. XVI.
- Ogonowska A., Ptaszek G., *(Re)edukacja medialna. Nowe spojrzenie na edukację medialną* [w:] A. Ogonowska, G. Ptaszek (red.), *Edukacja medialna w dobie współczesnych zmian kulturowych, społecznych i technologicznych*, Kraków 2015.

- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w środkach społecznego przekazu*, 2000, nr 25, Opoka Czytelnia, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/etyka_srsp_04062000.html [dostęp: 27.06.2024].
- Pater D., *Współczesne media a relacje w rodzinie*, „Kultura – Media – Teologia”, 2015, nr 21.
- Rzecznik Praw Dziecka, *Dziennik codziennej aktywności dzieci i młodzieży*, Warszawa 2023.
- Siemieniecka D., Skibińska M., Majewska K., *Cyberagresja, Zjawisko, Skutki, Zapobieganie*, Toruń 2020.
- Strykowski W., *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, „Chowanna” 2003, nr 1.
- Tanaś M., *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, Warszawa 2016.
- Walter N., *Współczesne wyzwania pedagogiki i edukacji medialnej*, „Neodidagmata” 2018, nr 36/37.
- Waluś S., *Wybrane aspekty wpływu nowych technologii na rodzinę w świadomości młodzieży pokolenia iGen uczęszczającej do szkół ponadpodstawowych na terenie województwa opolskiego*, „HUMANITAS Pedagogika i Psychologia” 2022, nr 1/25.
- Wrzesień-Gandolfo A. (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców, nauczycieli i profesjonalistów*, Warszawa 2014.

